

מתבונן
על העולם החדש

שיזף רפאלי

המלחמה התקשורתית

הראשונה שלי היתה מלחמת ששת הימים. את עיקר הכיסוי קיבלנו אז משידורי "קול ישראל": העברית היתה תקנית, הרשת היתה סמכותית, העיתונאי היה מכובד, והדיווח התקבל (כמעט) ללא עוררין. פרשן הבית היה אלוף במילואים, וכשהוא אמר שצריך שיהיה ערפל קרב, השתרר ערפל סמיך כל כך שלא ראינו אפילו את קצה האף. האלטנרטיבה היחידה היתה שידורים מארצות ערב, אבל אף אחד לא לקח ברצינות את קול הרע"מ מקהיר, עם התעמולה בעברית עילגת. לכל השידורים האלה האזנו מן המקלטים, ולא היה צורך בהפצרות חוזרות של פיקוד העורף. העיתונות המודפסת אמנם היתה מפלגתית ברובה, אבל באמינות של גלי האתר לא פקפקנו. רב־סרן שמועתי היה שם גנאי.

וארגונים עם אינטרסים שונים – הזירה נהפכה צפופה מאין כמוה. פרומים מק' וונים יצרו עולם חדש של חדשות מחוץ בכים, עם דיווחים עצמאיים. נוצר שכפול מהיר ובלתי מבוקר של מידע בדוק, לא בדוק וסתם מפוברק, שקיבל הגברה בטוק' בקים. במקביל נהפך הרדיו המקומי לגורם מרכזי יותר, בעיקר באזורים שבהם נפלו טילים. הצמא לעדכונים היה מידי, מוחדי שי יותר, ומי שהיה רב־סרן שמועתי קודם לאלוף הפיקוד. התחרות בין הערוצים נהפכה לפרועה, ובשמה הם רמסו את הפרטיות, פגעו ברגשות, הפרו הוראות והירות של ביטחון מידע.

המלחמה הקודמת

הסתיימה בקריאה לשינויים מרחיקי קי לכת בתפיסה המדינית והצבאית. ומה עם התפיסה התקשורתית? האם גם ממנה נדרש שיפוץ כללי? אילו לקחים בתחום הזה הופקו במעבר ממלחמה בצפון למלחמה בדרום? גם במלחמה הנוכחית, כמו בכל קודמו־תיה, משרדים "ד"ש עם שיר". גם במלחמה הנוכחית, כמו בקודמותיה, נשמעים קולות גוברים הקוראים להשתמש בתקשורת כדי לחזק את ההסברה. האם גם בזאת, כמו בקודמותיה, יימשכו המגמות האחרות? האם מעמד הפרשן, סמכות ההודעה של הדובר, והאמון שנותנים בהם ימשיכו להישחק?

האינטרנט וערוצי התקשורת הלא רשמיים מזרימים כיום מידע בכמויות וקצב שלא הכרנו, ובמלחמה הזאת היוזמות הפרטיות רק מתרבות. אורחים מייצרים יותר מידע, ו־Google Earth, יוטיוב, טוויטר והב־לוגים מעורבים בקונפליקט – ואולי

גם ביישובו. כשהצבא סוגר יותר שטחים לכניסת עיתונאים, הקהל נעשה יותר ביקורתי ואוטונומי. לכן גם מהבחינה הזאת חשוב לעקוב אחר המלחמה הנוכחית ותוצאותיה. כמה אחראית ורשמית תהיה התקשורת, וכמה יכורסם עוד מעמדה?

פרופ' שיזף רפאלי הוא ראש בית הספר לניהול והמרכז לחקר חברת המידע באוניברסיטת חיפה. sheizaf.rafaeli.net

התפשטות הכבלים. סקיי, CNN ו־BBC שידרו מהדרות שלא נשמעו לצנזור הישראלי ולהשקפה הממלכתית המקומית. גם השידור הישראלי נעשה פחות סמכותי, יותר תחרותי, עם הצטרפות הרשות השידורית לטלוויזיה ורדיו. את מה שעשו המקור מונים לעברית בשנות השמונים, המשכה התקשורת האלקטרונית בשנות התשעים, בעיקר בגלי צה"ל.

האם גם במלחמה הזאת, כמו בקודמותיה, תחול שחיקה במעמד הפרשן, סמכות ההודעה של הדובר והאמון שנותנים בהם?

במלחמת המפרץ השנייה סמכותם של הדוברים הרשמיים כבר נשחקה משמעותית. הקריאות לרענן מסכות נתקלו בתגובות סקפטיות מצד הציבור. האזרחים נעשו יותר ביקורתיים ופחות ממושמעים, מלחמת לבנון השנייה היתה אבן דרך נוספת במגמה הזאת. כשהאינטרנט הציע מבחר אדיר של מקורות – אתרי חדשות וטלוויזיה ערביים, פרשנים מטעם עצמם

במלחמת יום הכיפורים הסיקור כבר נשמע אחרת. הטלוויזיה הישראלית הטייבה שידרה, אבל היתה עדיין שחקן משני. כמו הרדיו, היא היתה מכופתרת, עניין חגיגי השמור לערבו של יום, מאופקת וממלכתית. רוב הציבור עדיין סמך על חדשות הרדיו מדי שעה, לאחר שישה צפצופים. ובאותו יום הפרו השידורים את דממת הצום. בבוקר השקט היה מוחלט – לא ערוצים מחו"ל, לא מכשירי וידאו ודיו. וידי – ולכן הפריצה עם שידורי המלחמה היתה חזקה במיוחד, וחרוטה בזיכרון. לא רק הפריצה עצמה הבהילה, גם הטון היה מועז וע. ההפתעה המוחלטת, הטראומה הגדולה, משבר האמון, ובצד האבל על קורבנות, חלחלו אל השידורים. האנשים שמאחורי המיקרופון החלו לשאול עצמם שאלות קשות יותר: האם הממלכתיות היתה מופרזת?

אחרי יום כיפור שוב

השתנה הסיקור. התפקיד של הטלוויזיה גדל, והיא סיקרה בהרחבה את ההפגנות והחקירות. ברדיו פתאום היתה תחרות, עם דיווחים שונים. בקול ישראל התרבו הערוצים, וכי וונו לקבוצות גיל ועניין שונות. גלי צה"ל שידרו בכל שעות היממה. קול השלום תפסה תאוצה, עם קולות שני שמעו אחרת מהמסר הממשלתי. עוד ועוד ישראלים צפו בערוצי טלוויזיה זרים, למשל של מצרים ולבנון, וצלחות לוויין ראשונות צצו על הגגות. אלו היו סימנים ראשונים לגלובליזציה, ניצוצות של פוסט־מודרניזם. כבר לא היה ברור שיש אמת אחת.

לחמת המפרץ הראשונה כבר ראינו גם בערוצים בינלאומיים, על חשבון מדורת השבט המוסמכת. ב־1991, כשרשות השידור וגלי צה"ל המציאו את האולפן המשותף, רבים כבר העדיפו להסתמך על מקורות זרים, לא משותפים. גם השרונים נזקקו למקורות הזרים. פחות דיווחים נפתחו במילים "דובר צה"ל מודיע", יותר מהדרות סיפרו כי "כתבים זרים מדווחים...".

בשנות התשעים גדל הגיוון פלאים, עם

ד"ר קליגר. "הממצאים הגיוניים, אבל הם נוגדים את המודלים הכלכליים הקלאסיים"

המשך מעמוד 28

שמעניקים להם עצות. "אם יועץ השקעות, למשל, קרא בבוקר משהו על הצלחה, למשל על זכייה בלוטו של מיליון ש"ח או על השקעה טובה של יצחק תשובה, יכול להיות שתחת הרושם הזה הוא ייעץ לקחת סיכון. ואותו דבר הפוך: אם הוא קורא על הפסד של משהו הוא ימליץ לקחת פחות סיכון".

יום לחוץ, שבוע רגוע

זאת רק ההתחלה, כמובן. הגורמים המטרימים יכולים להסתתר בכל פינה – שיר ברדיו, שיחת מסדרון חטופה, הזמן שהקדשנו לחיפוש חניה. זה מבוך סבוך של קבלת החלטות, שגם מודעות לא בהכרח תאפשר לנו למצוא בו את הידיים והרגליים. ובכל זאת, יש בו כמה מסדרונות ארוכים ומסודרים, שקשורים קשר הדוק להחלטות ההשקעה. בסופו של דבר, אחד הגורמים המשמעותיים שמשפיעים על מצב הרוח של המשקיעים הוא מצב הרוח הכללי של השוק. "בימים שבהם השוק עשה תנודה חריגה, אנשים נזכרו שהוא תנודתי, והעריכו שהסיכון גבוה יותר", מספר ד"ר קליגר על מחקר אחר שלו, ומסביר כי מגמת השוק מושכת את המשקיעים – אם הוא עולה הם אופטימיים, אם יורד פסימיים – אבל כשהמגמה היא קיצונית, סחף המשקיעים נפגע. "אם השוק עולה ב־1%, אנשים נזכרים שאפשר להרוויח. אבל כשהשוק עולה ביום אחד ב־5%, נזכרים כמה הוא תנודתי ומסוכן".

הרוח היומית הזאת עיקשת מאוד, ולעיתים מנטרלת השפעות חזקות אחרות. "ביום שבו השוק עולה, חדשות טובות על מניה מסוימת ישיפיעו עליה משמעותית והיא תעלה מאוד, יותר משאר השוק – אבל חדשות רעות עליה לא ייפילו על אוזניים קשובות והשפעתן לא תהיה משמעותית. מצד שני, בימים שבהם השוק יורד לחדשות טובות על המניה לא תהיה השפעה משמעותית, אבל חדשות רעות בהחלט ימשכו אותה למטה. בימים רעים במיוחד חדשות רעות על המניה פשוט יכולות להביא לקריסת המניה".

הממצאים האלה מתבססים על נתוני בורסה מארצות הברית, אבל גם באחד העם הרוח היומית מורגשת היטב. במחקר מקומי בדק ד"ר קליגר את נתוני הבורסה הישראלית, בניסיון לראות אם יש הבדל בין התנהגות המשקיעים עם מניות שני סחרות באופן יומי לבין התנהגותם במסחר על בסיס שבועי. "היו ניסויי מעבדה שהראו שאנשים שהשקיעו בנכס על בסיס שבועי היו רגועים יותר מאנשים שהשקיעו על בסיס יומי, ולכן גם היו נכונים להשקיע יותר כסף", מספר קליגר. "כלומר, אם עצמת לאנשים את העניינים והם לא הסתכלו מה עשה הכסף שלהם מדי יום, אלא רק פעם בשבוע או אפילו פעם בחודש – הם נטו לקחת יותר סיכונים. בדקנו את זה גם בשוק, כשניתחנו מניות שעברו ממסחר יומי למסחר שבועי ולהפך. כשהמסחר הוא יומי, יש יותר סיכוי שאנשים יראו באופן שוטף את הירידות של המניה וייהלו מזה. ואמנם מצאנו שהתנודתיות של המניות נמוכה יותר במסחר השבועי מביומי. המניות השבועיות גם פחות הושפעו ממאורעות מקורכלכליים כגון העלאת ריבית, ופחות הושפעו ממאורעות שוטפים בחברה הנסחרת".

מבחינת קליגר, מדובר בעוד הוכחה לעיוותים שבמורדלים המוכרים, מבוססי הרציונליות. "המחקר הזה מראה שאנשים שונאים סיכון מידי. הם לא מסתכלים על אופק ההשקעה הנכון, ומסתכלים יותר מדי לטווח קצר של תיק ההשקעות שלהם ופחות על הטווח הארוך. זה משהו הגיוני, אבל הוא נוגד את כל המודלים הכלכליים הקלאסיים".